

Lærervejledning

Arbejde med kilder i udskoling

Fra eleverne får historie på skemaet i 3. klasse er det væsentligt, at de styrker deres forståelse for, at fortiden (det levede liv, som er et omdrejningspunkt i faget) i sig selv er forsvundet. For at forholde sig til og beskæftige sig med fortiden, må den iscenesættes og konstrueres som historiske fortællinger. Det sker bl.a. med afsæt i kilder, dvs. de materielle og immaterielle spor som fortiden har efterladt sig, og hvad der i øvrigt er fortalt, skrevet, sagt, vist osv. om fortiden. Disse elementer bliver dog først kilder, når de anvendes til at søge svar på det, man gerne vil finde ud af. Det, man søger svar på, vil ofte være formuleret som spørgsmål, der kan være bearbejdet til en historisk problemstilling.

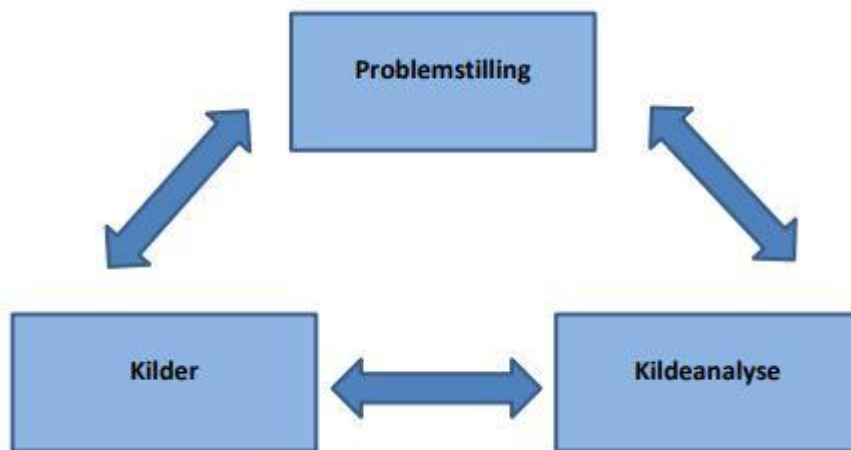
Også som skolefag er historie et undersøgende fag. Undervisningen må tilrettelægges, så den lægger op til, at eleverne søger at belyse historiske spørgsmål og problemstillinger. De kan være stillet af læreren, af læremidlet, eller være formuleret af eleverne selv. Eleverne må også indse og reflektere over konsekvenserne af, at der findes uendelig meget fortid, og at der ud fra kilder er og fortsat bliver konstrueret endeløst mange historier om den. Det er historier, som ofte er forskellige og endda modstridende, men alligevel kan være gyldige fortællinger om det samme fortidige begivenhedsforløb.

I undervisningen må eleverne tilegne sig metoder og fremgangsmåder, der udvikler deres undersøgelseskompetencer. De må bl.a. øve sig i at forholde sig kildekritisk til såvel de didaktiserede, f.eks. grundbogen eller historieportalen, og ikke-didaktiserede læremidler, f.eks. en spillefilm eller byrummet, der inddrages i forløbet. Elevernes arbejde med kilder bør derfor være en naturlig og integreret del af al undervisning i faget. Det er således ikke konstruktivt, at eleverne beskæftiger sig med kilder som en løsrevet mekanisk øvelse eller procedure.

Undervisningen må tilrettelægges, så eleverne arbejder analyserende og tolkende til kilderne. Det betyder bl.a., at eleverne må forstå, at spørgsmål eller den historiske problemstilling, som de søger at belyse, giver kilderne sjældent et entydigt, fuldstændigt og korrekt svar på. Det indebærer dog ikke, at de skal forkaste kilden. Kan eleverne ikke finde kilder, der på et vist niveau kan belyse den historiske problemstilling, må de måske justere problemstillingen eller konstatere, at problemstillingen ikke kan besvares ud fra det foreliggende kildegrundlag.

Der findes adskillige analysemodeller, som eleverne kan følge, når de arbejder med kilder. Det er væsentligt, at de ikke følges slavisk, men at eleverne bruger dem funktionelt i samspil med de spørgsmål eller den problemstilling, de undersøger. Har eleverne i udskoling ikke – eller kun i begrænset omfang - i indskoling og på mellemtrinnet arbejdet med kilder, kan det anbefales, at bruge et par lektioner på de øvelser, der findes her (<https://historielab.dk/wp-content/uploads/2025/03/Problemstilling-til-eleverne.pdf>)

Meningsfuldt arbejde med kilder forudsætter og må altid ske i samspil med en god problemstilling med undersøgelsesspørgsmål.



Hvad er en problemstilling?

En historisk problemstilling består af et eller flere samhørende og åbne spørgsmål. At de er åbne vil sige, at de ikke kan besvares med ja eller nej, eller svaret kan findes på Google eller i læremidlet. Et åbent spørgsmål er ikke ren fakta, f.eks. "Hvornår blev det lovligt at oprette bordeller?" Åbne spørgsmål skal facilitere, at eleverne arbejder undersøgende og søger at belyse spørgsmålene ved hjælp af kilder. Spørgsmålene kan være stillet af læreren, de kan findes i læremidlet, eller eleverne kan selv udarbejde en problemstilling med vejledning fra læreren, som der lægges op til i dette forløb.

Det er selvfølgelig i orden, at eleverne starter med at stille konkrete og faktoorienterede spørgsmål, som de kan finde svar på i læremidlet eller på internettet. I lærerens vejledning er det væsentligt, at spørgsmålene bearbejdes, så de får en mere undersøgende karakter.

Hvad er så en god problemstilling i historie? En mulighed er at bruge det grundkoncept, som eleverne kender fra andre fag, hvor eleverne formulerer problemstillinger, som indeholder forskellige niveauer af hv-spørgsmål: Et beskrivende (dataplan), forklarende (forståelsesplan), og løsninger (handlingsplan). Læreren kan kræve, at eleverne udarbejder spørgsmål på flere niveauer - og ikke kun på det beskrivende. Her er det vigtigt at undgå, at arbejdet med problemstillinger ikke bliver en formalistisk proces, der fjerner sig fra emnet og fra det, der oprindeligt fremkaldte elevernes undren, og frakobles analysen og tolkningen af kilder.

I stedet for de formelle krav kan det overvejes, om det er mere hensigtsmæssigt at støtte eleverne i at stille spørgsmål, som er rettet mod fortolkninger, analyse af forskelle og ligheder, årsager og konsekvenser, kontinuitet og forandring, fænomeners signifikans, kronologisk forståelse og kendskab til den pågældende periode. Dvs. spørgsmål som er rettet mod:

- At placere fænomenet/begivenheden i historisk kontekst: Hvornår? Hvor? Hvad var karakteristisk for tiden og stedet?
- Kontinuitet og forandring: Hvad blev ændret? Hvad forblev (stort set) det samme? Kan forandringerne karakteriseres som brud, eller skete de gradvist? Var der tale om fremgang eller tilbagegang?
- Årsager og virkninger: Hvilke årsager var der til begivenheden (langsigtede, kortsigtede, utilsigtede, bevidste), og hvilke umiddelbare og langsigtede konsekvenser fik de?

- Sammenligning og perspektivering: Hvilke forskelle og ligheder er der med andre fænomener og begivenheder? Var det unikt eller lignede det andre?
- Vurdering af fænomenet: Hvor betydningsfuldt eller signifikant var det i samtiden og i eftertiden?

Analyse og tolkning af kilder

I arbejdet med kilder må fokus på problemstillingen fastholdes. Det følgende er en inspireret af den amerikanske SCIM-C model (Summarizing, Contextualizing, Inferring, Monitoring og Corroboration), som er en konkret fremgangsmåde for eleverne til at analysere og tolke kilder. Elever får et arbejds- eller procesark som nedenstående, som de udfylder med stikord.

Problemstilling/undersøgelsesspørgsmål: _____

Beskrivelse af kilden: _____

<p>Sammenfatning: Hvilke informationer giver kilden?</p>	<p>Kontekst: Hvornår, hvorfor, hvor er kilden blevet til?</p>	<p>Tolkning: Hvad kan udledes af kilden (i relation til problemstillingen)?</p>	<p>Refleksion: Har kilden givet anledning til, at problemstillingen skal justeres – eller givet anledning til nye spørgsmål?</p>
---	--	--	---

Ovenstående konkretiseres evt. tydeligere:

Sammenfatning

- Hvilken type kilde er det?
- Hvilke konkrete informationer, detaljer, perspektiver osv. giver kilden (i relation til problemstillingen)?
- Hvad er kildens emne, hvem henvender den sig til og med hvilket formål (og hvilken betydning har det for kildens brugbarhed til belysning af problemstillingen)?

Kontekst

- Hvem er kildens ophavsmand/-mænd?
- Hvornår, hvorfor og hvor er kilden blevet til?
- I hvilken historisk og samfundsmæssig kontekst (lokalt, nationalt og/eller globalt) blev kilden til (og hvilken rolle kan det spille i forhold til dens brugbarhed til belysning af problemstillingen)?

Tolkning

- Hvad kan udledes af kilden (i relation til problemstillingen)?
- Hvad er kildens perspektiv/synsvinkel/holdning (i relation til problemstillingen)?
- Hvad kan man udlede ud fra hvad der bevidst/ubevidst er udeladt i kilden?

Refleksion

- Ud over hvad der kan udledes af kilderne, hvilke yderligere oplysninger mangler (for at kunne belyse problemstillingen)?
- Hvad fra kilden (billeder, symboler, begreber m.m.) må undersøges nærmere?
- Hvor nyttig eller væsentlig er kilden til at belyse problemstillingen?
- Hvordan har kilden evt. ført til justeringer af problemstillingen?

Sammenstilling (med andre kilder)

- Hvilke ligheder og forskelle er der mellem de analyserede kilder (i relation til problemstillingen)?
- Hvordan kan ligheder og forskelle forklares?
- Hvilke konklusioner i relation til problemstillingen kan der drages fra tolkningen af kilderne?
- Hvilke yderligere informationer og kilder er nødvendige for at kvalificere belysningen af problemstillingen?